

MİNİMALİZM ANLAMLI BİR YAŞAM MI?: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MİNİMALİST PRATİKLER

Meriç KÜKRER*

ÖZ

Bu makalede, Amerika Birleşik Devletleri'nde internet sayfaları üzerinden başlayarak yayılan ve alternatif bir hayat tarzını öneren minimalizm akımının ne olduğu ve Türkiye'de sosyal medya uzamları üzerinden nasıl tezahür ettiği, eklemleme biçimleri ve söylemsel pratikleri ele alınıyor. İnsanın temel ihtiyaçlarının neler olduğunu belirlemesi ve geri kalan her şeyi hayatından çıkarması fikri üzerine kurulan minimalizmde, gerekli olmayan her şey lüks ve boşa harcama olarak görülür. Bu bakıştan hareketle minimalizmin, kişilerin kendi hayatları için neyin gerekli olduğuna karar verebilecekleri bir farkındalık geliştireceği düşünülür. Bu çalışmada ise son zamanlarda dünyada sıkça karşılaşılan minimalist pratikler ve bu pratiklerin işaret ettiği yaşam tarzının anlamı tartışmaya açılıyor. Bu kapsamda önce, "hayatın anlamı nedir?" sorusu konu ediliyor. Sonrasında çok satan minimalist yazarların ortaya koydukları "anamlı yaşamın" örüntüleri, eleştirel bir süzgeçten geçirilerek sunuluyor. Diğer yandan da bu fikirlerin Türkiye'deki tezahürleri ele alınıyor. Nihayetinde minimalist bir yaşamın olası anlamları ve Türkiye'deki eklemleme biçimleri yorumsamacı bir perspektiften inceleniyor.

Anahtar Sözcükler: Minimalizm, Sadeleşme, Minimalist pratikler, Hayatın anlamı, Stoacılık, Neoliberalizm

IS MINIMALISM A MEANINGFUL LIFE?: MINIMALIST PRACTICES IN THE WORLD AND TURKEY

ABSTRACT

In this article, minimalism, which started from internet pages and proposes an alternative lifestyle in the United States of America is discussed by approaching what it is, how it manifests through social media spaces in Turkey, its forms of articulation, and discursive practices. In minimalism, which is founded on the idea that people determine what their basic needs are and eliminate everything else from their lives, anything that is not necessary is seen as luxury and waste. From this point of view, it is thought that minimalism will develop an awareness that people can decide what is necessary for their own lives. In this study, recent minimalist practices that are often encountered around the world and the meaning of the lifestyle that these practices point to are brought up for discussion. In this context, first, the question "what is the meaning of life?" has been mentioned. Afterward, the patterns of "meaningful life" revealed by bestselling minimalist authors are presented through a critical filter. In parallel, the manifestations of these ideas in Turkey are discussed. Eventually, the possible meanings of a minimalist lifestyle and the ways of articulation in Turkey are investigated from an interpretive perspective.

Keywords: Minimalism, Simple Life, Minimalist practices, Meaning of life, Stoicism, Neoliberalism

* Arş. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü;
merickukrers@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8069-4564

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2021 Güz, sayı: 32, ss. 321-340

Makalenin geliş tarihi: 21.06.2021

Makalenin kabul tarihi: 03.11.2021

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Autumn 2021, issue: 32, pp.: 321-340

Submission Date: 21 June 2021

Approval Date: 03 November 2021

ISSN 2618-5784

Giriş

“Piyangodan en büyük ikramiyeyi kazandığınızı, vücudunuzun şimdiye kadarki en iyi formuna ulaştığını, ruh ikizinizi bulduğunuzu, mümkün olan en anlamlı ilişkiyi kurduğunuzu, bütün borçlarınızı kapattığınızı, rüyalarınızdaki (deniz kıyısında tabii ki) eve taşındığınızı ve hayatınızda bir gün daha çalışmaya ihtiyaç duymadığınızı hayal edin.”¹

Yukarıdaki paragraf kitapçılardan süpermarketlere kadar birçok yerde satışta olan kişisel gelişim kitaplarının birinden alıntılanan bir bölümdür. Bu buyruk, metin içinde beş defa tekrarlanır ve okurdan, sözü edilen koşullarda uyandığında, bir hastalığa sahip olması, bu refah ve mutluluğu paylaşacak kimsenin olmaması, parasını harcayacak yer bulamaması veya hayatta heyecan verici bir şeyin kalmamış olması gibi kendisini, ikinci bir durumda daha hayal etmesi istenir. Kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi bu metin, paranın insanın yaşaması muhtemel her sıkıntıyı çözemeye yetmeyeceği yolundaki argümanla ilerlemektedir. Bu argümandan hareketle yazarlar, sağlık, insan ilişkileri, tutku, kişisel gelişim ve katkı olarak özetledikleri ve anlamlı bir hayatı kuracağına inandıkları ilkeleri açıklamaya çalışırlar. Kitap, minimalizm olarak adlandırılan yaşam felsefesini anlatan metinler arasındadır. Burada sözü edilen minimalizmin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1950'li yılların sonunda başlayan ve resim, heykel, mimari ve müzik alanlarında soyut ekspresyonizme bir karşılık olarak ortaya çıkan akımla -sadelik vurgusu dışında- özellikli bir bağlantısı olmadığını da not düşmek gerekir. Savunucularının yazdığı kitaplar, şehir şehir gezerek yaptıkları toplantılardaki konuşmalar, sosyal medya hesapları ve internet sayfalarında yazdıkları incelendiğinde, bu akımın temelde Amerika Birleşik Devletleri'nde var olan tüketim alışkanlıklarına bir tepki olarak ortaya çıktığı hemen anlaşılmaktadır. Öte yandan kökeni 1990'lı yılların başında Amerika Birleşik Devletleri'nde konut finansman sistemi ile ilgili yasal değişikliklere ve daha sonrasında ortaya çıkan parasal krizlerle çok daha yakından ilişki içinde olması muhtemel bu hareketin odağında, insanın temel ihtiyaçlarının neler olduğunu belirlemesi ve temel ihtiyaçların dışında kalan her şeyi hayatından çıkarması fikri yer alır. Gerekli olmayan her şeyin lüks ve boşa harcama olarak görüldüğü bu akım içinde, hayatın nasıl düzenlenebileceğine ilişkin bir dizi öneri mevcuttur. Buna göre öncelikli olan, insanın parası ile ilişkisinin yeniden kurulmasıdır. Burada insanlara önerilen herhangi bir tüketimden kaçınmaları değil, kendi hayatları için neyin gerekli olduğuna karar

² J. Millburn, R. Nicodemus, *Anlamlı Bir Yaşam*, (Çev. H. Key), Eksik Parça Yayınları, İstanbul, 2018, s. 47.

verebilecek bir farkındalık geliştirmeleridir. Joe Dominguez ve Vicki Robin *Your Money or Your Life* adlı kitaplarında, insanın günümüzde para ile ilişki kurma biçimini değiştirmesi ihtiyacına değinirler ve kişinin yapacağı her harcamanın gerçekten istediği ve hayatına değer kattığını düşündüğü alanlara gitmesi için nasıl bir harcama alışkanlığına sahip olması gerektiğini anlatırlar. Felsefesi Budizm'den izler taşıyan Leo Babauta, *Zen Habits* adlı internet sitesinde sağlıktan giyime, beden bakımından zamanın kullanımına kadar minimalist tutuma dair yazılar yayımlar. Bu yazılarında alışveriş merkezlerine gitmeyi ya da hediye alımını neredeyse bir zorunluluk ve yük haline getiren özel günleri boykot etmek dâhil çeşitli konulardan söz eder. Courtney Carver'ın *Project 333* adlı hareketi daha az giysi, daha az sahip olma ve sadelik üzerinden ilerler. Joshua Becker ise, *Hope Effect* adlı kâr amacı gütmeyen organizasyonu kurarak minimalist ve sade hayat anlayışını inanç ve aile gibi değerlerle desteklemeye çalışır. Bu listenin, ilgili hareketin temelde kendine şiar edindiği sadelik ve azla yetinmek gibi ilkelerle ironik bir tezat oluşturacak biçimde kabarmış olması hayli mümkündür elbette. Aşağıda daha detaylı bahsedileceği gibi minimalizm Stoacılığın, kişilerin başlarına gelenlere kayıtsız kalması, psikolojik olarak şeylere tabi olmaması ve bu nispette de kendilerine yeterli olabilmesi ilkelerinden beslenirken bunları günün kapitalist koşullarına uyarlar. Mutluluğun yolu olarak insanın iç dünyasına hâkim yaşaması ve dışsal faktörlerden bağımsızlaşabilmesi de kapitalist tüketim kültürü eleştirisi üzerinden yeniden anlamlandırılır. Fakat her şeyi satılabilecek bir metaya dönüştüren kapitalist sistemde minimalizm de ürünlerin bir bakıma yeni bir dolaşım şekli olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla burada konu edilen minimalizmin, Stoacılıktan da dinlerden de beslenmesine rağmen, her yöne çekilebilen, her ideolojiye uyarlanabilen akışkan bir doğaya sahip olduğu söylenebilir. Tam da bu yüzden minimalizmin kesin bir tarihten bahsetmek de mümkün görünmemektedir.

323

Burada sayılanlar, bir süredir Türkiye'de de minimalizmi hayatına uygulamak isteyen insanların neleri kaynak olarak aldığını anlamak için temel öneme sahiptirler. Türkiye'de de tıpkı dünyadaki örnekleri gibi, satın almayı azaltmaktan kırsalda doğal bir şekilde yaşamaya kadar, farklı minimalizm pratikleri gözlemlenebilir. Bu makalede de, 2000'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde internet sayfaları üzerinden başlayarak yayılan ve alternatif bir hayat tarzını öneren minimalizm akımının ne olduğu ve Türkiye'de nasıl tezahür ettiği, eklemleme biçimleri ve söylemsel pratikleri, sosyal medya uzamları üzerinden ele alınmaktadır. Bu kapsamda incelenen minimalizmin uyarlanma şekilleri ise, daha ziyade yüksek takipçili sosyal medya hesaplarının oluşturduğu özgün bir biçimler ile sınırlıdır.

Anlam Sorunu

Eagleton “Hayatın anlamı nedir?” sorusunda her bir kelimenin kendi içinde ve diğerleri ile olan ilişkisinde ayrı ayrı sorunlu olduğunu söylerken en tartışmalı kavram olarak “anlam”ı işaret eder.² Burada anlam kavramı üzerinden düşünmeye başlamamızın elbette bir nedeni var. Millburn ve Nicodemus’un minimalizm üzerine yazdıkları kitaplardan bir tanesi *Anlamlı Bir Yaşam* başlığını taşıyor. Bu durumda hayatın anlamı olarak minimalist bir hayat tarzını işaret etmenin manasını sorabiliriz. Edebiyatçılar, filozoflar, disiplinler ve inanç biçimleri hem hayatın anlamı sorusuna hem de anlam kavramına farklı dönemlerde değişik karşılıklar verdiler. Eagleton ise öncelikle bu sorunun hakiki veya işe yarar bir soru olup olmadığı üzerine düşünür ve anlamın “gerçeklik ile aramızdaki etkileşim”³ olduğunu; metinler ve okurların karşılıklı olarak birbirlerini bağladığını söyler. Bunun ardından da kaçınılmaz olarak insanın kendi hayatının anlamını belirleyebileceği fikrinin bir yanılsama olduğu gelecektir. Çünkü insanlar kararlarını kendileri alırlar ama bu kararlar daima kendilerinden önceki bir dünyaya, doğaya ve ilişkilere bağlı olan bir ortamda alınır. Tüm sözler metinler arasındadır, tüm anlamlar önceki anlamlardan beslenir ve tüm adaletsizlikler ve eşitsizlikler de bir diğeri ile bağlantılıdır. Anlamlar ayrıca bir türün üyesi olması nedeniyle insanların bedensel özelliklerine bağlı olarak da sınırlanır. Bu fikir, sosyal ve beşerî bilimlerde farklı kavramsal çerçevelerde ifade edilmiş olarak bugüne gelir. Minimalizmin yoktan yaratılmış ve hayata işaret eden yeni bir anlam olmadığı söz konusu kitabın yazarlarının metne Stoacı bir filozof olan Epiktetos’tan alınma bir epigraf ile başlamasından da zaten bellidir: “Bizi rahatsız eden, şeyler değil, o şeylere atfettiğimiz önemdir”.⁴ Bu durumda anlam konusundaki tartışmanın yönü de daha baştan değişiyor demektir. Aforizma, “Epiktetos’un El kitabı”ndan seçilmiştir. *Söylemler ve Düşünceler ve Sohbetler* adlı metinlerinde Epiktetos’un Stoacı felsefesi ve bu doğrultuda gündelik hayattaki pratik meselelere ait görüşleri yer alır. Mutluluğu sağlıklı ve refah içinde yaşamaktan daha çok insanın iç dünyasına hâkim olabilmesine bağlayan Stoacı filozoflar için önemli olan erdemli bir hayat sürmektir. Bunun yolu da evreni bilgece düzenleyen yasalara uyum sağlamaktır. Her şey logos ya da Tanrı tarafından düzenlenmekte ve idare edilmektedir, bir başka şekilde söylersek evrensel olarak geçerli bir doğru vardır. Aforizmanın geldiği yerde bunun gibi başkaları da vardır elbette. Metne göre insan tabiatın kendisinden yapmasını istediği şeyleri yaparak mutlu olmayı öğrenmelidir. Elinden giden şeyleri kaybettiğini düşünmemeli tam tersine onları geri verdiğini düşünmelidir;⁵ bu sevilen birinin ölümü olabileceği gibi herhangi bir eşya için de

² T. Eagleton, *Hayatın Anlamı*, (Çev. K. Tonca), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

³ A.g.e., s. 94.

⁴ Millburn & Nicodemus, 2018a, 7.

⁵ Epiktetos, *Düşünceler ve Sohbetler*, (Çev. C. Süer), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2016, s. 18.

geçerli sayılabilir. Öte yandan insan ancak elinde olanları istemeli; hiçbir konuda tabiatın koymuş olduğu sınırları aşmamaya özen göstermeli; hayatında olup bitenlerin nasıl olurlarsa öyle olmalarını dilemelidir.⁶ Epiktetos'un diğer tavsiyeleri arasında gerekmedikçe konuşmamak ya da olabildiğince az kelime ile konuşmak,⁷ zaferin kazanana ait olmasından memnun olmak, gösterişten her konuda kaçınmak, tedbirli ve tutumlu olmak gibi konular da yer alır.⁸ Epiktetos fakir kalmaya yemin etmiş olduğu halde hemen hemen hiç eşyası olmayan evine bir gün demirden bir lamba aldığını ve bunun da hırsız tarafından çalındığını anlatır.⁹ Buradan çıkardığı sonuç ise bir insanın ancak sahip olduğu şeyleri kaybedebileceğidir; çünkü kozmosun, içinde bütün çelişkilerin iyilik adına çözüldüğü, düzenli bir bütün olduğunu düşünen Stoacı felsefede kötülük de göreceli bir hal alır. İnsanların karşılaştıkları şanssızlıklar, evrenin nihai mükemmelliği için gerekli bileşenlerdir. İnsanın en önemli görevi de ruhunu sükûnete kavuşturmadır. İnsan kendisi dışındaki faktörlerden bağımsız olabilmeli, iç dünyasında yaşamayı bilmeli, kendini disipline etmelidir. Antik Yunan'dan Roma'daki tezahürlerine dek tüm Stoacı düşüncede erdem, en yüce iyi olarak kabul edilir. Kişinin erdem sahibi olması da evreni düzenleyen yasa ile uyumlu yaşamasına bağlıdır ve böylece kaderin hükümlerine de kayıtsız kalmayı başaracaktır. Çünkü kötü görünen şeylere karşı önlem almak, evrenin nihai amacı açısından, farkına varmadan daha kötü sonuçlara yol açacak eylemlere girişmek anlamına da gelebilir. Erdem ve mutluluk kişinin iç dünyasına bağlıdır ve diğer bütün dışsal şartlardan bağımsızdır. Seneca mutlu ve sağlıklı yaşamın yollarını anlatırken başkalarının fikirlerinden, tercihlerinden uzak durmayı ve özellikle kalabalıktan kurtulmayı öğütler.¹⁰

Stoacıların kader ile irade arasında gördüğü nedensel bağın bir benzeri dinlerde de vardır. Tek tanrılı dinler de benzer şekilde, bir kısıtlama vesilesiyle kişinin daha yüksek bir iyiye ulaşması ve doğruluğun gerekçelendirilmesi arasında ilişki kurar. Bu ilişkinin izleri İslamiyet özelinde, İslam felsefesinde ve tasavvufta da bulunabilir. Dünyevi bir kurtuluş felsefesi olarak görülen Stoacılığın yanına ahiret inancı ve nefsin -ruhun- kaderi bağlamını ekleyen Müslüman düşünürlerin de ebedi selamete kavuşmak için temelde Stoacı anlayış ile paralellik içinde olduğu söylenebilir.¹¹ Bazı mutasavvıfların ise yaşam pratikleri, vahdet-i vücûd inancı temelinde beşerîlikten soyutlanmayı içerir. Bu

⁶ A.g.e., s. 17.

⁷ A.g.e., s. 34.

⁸ A.g.e., s. 36.

⁹ Epictetus, *The Discourses*, (Trans. by W. A. Oldfather), Harvard University Press, 1956, s. 125.

¹⁰ Seneca, *Mutlu Yaşam Üzerine-Yaşamın Kısıtlığı Üzerine*, (Çev. C. Cengiz Çevik), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 5.

¹¹ F. Jadaane, *Stoacılığın İslam Düşüncesi Üzerindeki Etkisi*, (Çev. E. Ergin), Albaraka Yayınları, İstanbul, 2020, s. 29.

pratiğin özünde de, maddi arzunun peşinden koşmayarak ve dünyevi işlere uzak kalarak Tanrı ile bütünleşebileceği, tanrısal nitelikleri haiz olunabileceği yönünde bir ön kabul vardır. Bu fikrin maddi alandaki tezahürü “bir lokma bir hırka” diye bilinen ve bir bakıma minimalizme de uyan yaşam ilkesinde aranabilir. Aslında kurumsallaşmış bütün dinlerde, ortodoksaya karşı çıkan bu tip çileci yaşam biçimlerine rastlansa da tümü, bulunduğu özel tarihsel koşullar içinde şekillenir. Örneğin Hristiyanlıkta manastırcılığın doğuşu Doğu’da ve Batı’da farklı saiklerle ve farklı tarihlerde gerçekleşmiştir. Dünyadan ve insanlardan el etek çekerek yalnız din ile uğraşma manasına gelen, başlangıcında tamamen Doğu kökenli olan monastisizm, İsa’nın basit yaşamından ve temel düşüncelerinden uzaklaşan kilise hiyerarşisine karşı ortaya çıkar;¹² 3. yüzyılda başladığı kabul görür.¹³ Batı’da ise manastırcılık, Batı Roma İmparatorluğu’nun çöküş yıllarında sosyal ve siyasal düzensizliğe bir alternatif olarak doğar;¹⁴ ilerleyen yıllarda da değişen koşullara reformlar vesilesiyle uyarlanır ve böylece kilise siyasetinde ağırlık kazanır.¹⁵ Kısacası Doğu’daki manastırcılığın daha çileci olduğunu, Batı’dakinin de misyonerlik faaliyetleriyle ve siyasetle bağlantılı bir şekilde kurumsallaştığını söyleyebiliriz. Öte yandan hemen her dindeki inziva pratiklerinde Stoacı esintiler bulmak ya da uygulamalarını çağına göre bir tür minimalizm olarak yorumlamak elbette mümkündür. Ancak burada soyutlanma ile inanç arasında kurulan ilişkiye Protestanlık farklı bir boyut katmaktadır. Stoacı felsefe bahsi geçtiği üzere Roma’da Hristiyan felsefesine de sızar, Rönesans Avrupa’sında varlığını sürdürür ve sonra Protestanlığın “dünyevi” asketizminde de farklı bir şekilde karşımıza çıkar. Manastırlarda keşişlerin toplumdan yalıtılmış, dünya dışı hayatlarında süregiden çilecilik Protestanlıkla birlikte artık dünyanın, oluşun tam ortasında özellikle de insanların meslek yaşamı içinde sürmeye başlar. İnancın ispatının dünyanın tam içinde olması gerektiği düşüncesi böylece, kitlelere öz denetimin, asketizmin “olumlu güdüsünü” verir.¹⁶ Zira işe karşı isteksizlik profanlığın işaretidir. Weber’e göre Tanrının şanını artırmak için çok çalışmak ve harcamamak, gelmekte olan kapitalizmin üretkenliğini ve ana sermayesini sağlayacak olan unsurlardır. Protestanlık bu yönüyle ruhaniliği yalnız tüketimle değil, aynı zamanda üretimle de doğrudan ilişkilendirmiştir. Buradan hareketle bir tür dinsel tutumluluk felsefesinin Avrupa’da kitlesel üretimle buluştuğunu söyleyebiliriz. Çok çalışarak ve tüketimini kısıtlayarak sermaye biriktirenlerden kök alan bu sistem,

¹² N. Davies, *Avrupa Tarihi*, (Çev. B. Çığman & E. Topçugil & K. Emiroğlu & S. Kaya), İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 232.

¹³ Şinasi Gündüz, “Keşiş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2002, Cilt: 25, s. 323.

¹⁴ Davies, 2006, s. 295.

¹⁵ A.g.e., s. 345.

¹⁶ M. Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, (Çev. Z. Gürata), Ayraç, Ankara, 2008, s. 105.

günümüzde aksine devasa kitlesel üretimler ve tüketimler şeklinde varlığını sürdürür. “Yeni Püritenlik”¹⁷ olarak da anılan minimalizmin anlam sorunu, işte tam burada kendini göstermektedir. Minimalistler, başta Amerika’dakiler olmak üzere, tüketim alışkanlıklarını sert biçimde eleştirirler. Öyle ki, dilin nasıl işlediği konusunda sınırlı bilgisi olan bir okuyucu, bunları çok rahat antikapitalist söylemlerle karıştırabilir. Minimalistlere göre günümüzde insanlar hayatlarını otomatik alışkanlıklarla yaşarlar ve aslında bundan tatmin olmazlar; bu tatminsizliklerin yol açtığı ruh açlığını da alışveriş yaparak dindirmeye çalışırlar. Yani manevi boşluklar, bu yaşam biçiminde, ihtiyaç fazlası eşyalar ile doldurulur. Tam da bu nesnel bolluğunun yarattığı odaklanma problemleri yüzünden “esas” anlamlar yakalanamaz. Tüketimin fazlalığına kaçınılmaz biçimde eşlik eden çalışma fazlalığı da minimalistler tarafından elbette sorun olarak görülecektir. Minimalist yaşam pratikleri kökenini, “çalışma-alışveriş-borçlanma döngüsünü kırarak özgür olunabileceği” yolundaki düşünceden alır. Zira artık tüketimini kısıtlayarak bu döngüden çıkan kişiler, hali hazırdaki işlerine de mahkûm olmayacak ve zamanlarını anlamlı bir hayat yaşamaya adayacaklardır. Yeni ve anlamlı bir hayat yolunda biri diğerinin içinden geçen, “döngüden çıkmak” ve “maddi fazlalıklardan (eşyalardan) kurtulmak” hızla yapılması gereken eylemler olarak görülür. Bu kurtulma deneyimi layıkıyla tecrübe edildiğinde sıra bunun izdüşümlerini manevi alanda yakalamaya gelecektir.

Minimalistler her ne kadar bir yandan kapitalizmle dertleri varmış gibi görünüp diğer yandan çevreciliğe göz kırpsalar da asıl mutluluğun bulunacağı yer olarak kişinin kendisine işaret eden bir bağlam kurarlar. Burada vurgu toplumun üzerinde değildir, bilakis bireysel faydalar ve kişisel yaşam memnuniyetleri konu edilir. Nitekim minimalistlerin tüketime yaklaşımlarında da görebileceğimiz gibi, tüm bu süreçlerdeki küresel adaletsizlikler değil, “yanlış” tüketimin insanların hayatlarına getirdiği mutsuzluklar sorunsallaştırılır. Kısacası “asketik” kelimesinin ima ettiği gibi “mahrum” bir yaşam düşlemezler. Minimalist Joshua Millburn açıkça, kendini bir Stoacı olarak görmediğini söyler; sadece Stoacı denemelerden hoşlanıyordur ve onların aksine kendini hiçbir zaman yoksunlukla terbiye etmez.¹⁸ Bizatihi yaşam pratiklerine yüklediği anlam, kendini toplumun beklentileriyle ve dayattıklarıyla büsbütün sınırlamamak, bu vesileyle de potansiyelini açığa çıkarmak üzerinedir.

¹⁷ J. Rodriguez, “The US Minimalist Movement: Radical Political Practice?”, *Review of Radical Political Economics*, 50(2), 2018, s. 1.

¹⁸ J. Millburn, R. Nicodemus, *Minimalizm: Geriye Kalan Her Şey*, (Çev. H. Key), Eksik Parça Yayınları, İstanbul, 2018, s. 156.

Minimalist Bir Yaşamın Örüntüleri

Temelde minimalizm, “kişinin kendi ihtiyaçlarını belirleyip elinde bulundurduğu fazlalıklardan kurtulması” olduğundan tek tür bir minimalizmden söz etmek de mümkün değildir. İhtiyaçların “kişisel” olanına vurgu yapmak, herkesin kendine göre bir minimalizm anlayışı olacağına işaret etmektir. Ünlü minimalistlere baktığımızda da bunun yansımalarını görebiliriz. Örneğin, Babauta gibi altı çocuklu biri ya da Joshua Becker gibi Hristiyan değerleri benimseyen biri de minimalist olabilmektedir. Onlar da her görüşten insanın minimalist bir yaşam sürebileceği yönündeki fikri ön plana çıkarırlar. Büyük ev sahipleri, çok çocuklular, obezler, iyi işlerde çalışanlar, yüksek gelir grubu içinde yer alan kişiler gibi, minimalizm söz konusu olduğunda kulağa oksimoron olarak gelenler de bunlara dâhildir. Çünkü insanların kendileri için belirledikleri temel gereksinimler farklıdır ve mutluluğun yolları da çok çeşitlidir. Bu bağlamda minimalizmin kesin bir kuralından söz etmek olanaksızdır. Ancak bu imkânsızlık minimalist yaşamları sınıflandırma konusunda bir engel oluşturmaz. Rodriguez minimalistleri, minimalizmi yaşama yoğunluklarına göre “vites küçültenler” ve “basit yaşamcılar” olarak ikiye ayırır.¹⁹ “Vites küçültenler”, kökten değişikliklerden ziyade borçlardan kurtulma, yaşam standartlarını düşürme, etraftaki dağınıklığı toplama gibi minimalizm uygulamalarına başvururken “basit yaşamcılar” işi bırakma, evlerini ve gündelik yaşamlarını terk etme, çocuklarını okula göndermeme gibi radikal kararlarla hayatlarına tamamıyla başka bir yön verenlerdir. Tabi buradaki radikal kararların yoksul ya da yoksun bir hayat olmadığının yeniden altını çizelim. Bununla beraber ihtiyaç fazlası nesnelere kurulan ilişki bağlamında Kondo, meseleye nesnelere de gözünden baktığı için diğerlerinden biraz daha farklı bir yerde durur. Örneğin unutulmuş, bir köşede duran nesne ona göre zaten mutlu değildir; rafta bekleyen “pasif” kitaplar da derttop edilip çekmeceye atılan çoraplar da ilişkinin tarafları için sorun teşkil ederler. Kondo'ya göre nesnelere kurtulmanın utanılacak bir yanı bulunmamaktadır, bu bizatihi iki tarafı da özgür bırakıp mutlu hissettirecek bir adım olarak algılanmalıdır.²⁰ Kullanılmayan fazla eşyalara o zamana kadar verdikleri mutluluk için teşekkür edip kibarca yolları ayırmanın gerekliliğini vurgular. Ayrıca eşyaların kesin olarak atılmasını savunur, aksi takdirde, tıpkı şimdi olduğu gibi, başkalarının hayatlarına “yük” olacaklardır.

Kitapları çok satan minimalist yazarların genellikle ikinci gruba, yani “basit yaşamcılara” dâhil oldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin, minimalizm öncesi, minimalist olma kararı ve sonrasındaki değişimler gibi anlatacakları müthiş dönüşüm hikâyeleri vardır. Hemen hepsinin minimalizm ile

¹⁹ Rodriguez, 2018, s. 5-6.

²⁰ M. Kondo, *Hayatı Sadeleştirmek İçin: Derle, Topla, Rahatla*, (Çev. M. Zeren), Epsilon Yayınları, İstanbul, 2015, s. 76.

tanışmalarının öncesinde, yoksulluk ya da ilgisizlik içinde geçen çocukluk ve ilk gençlik yılları, kredi kartı borçları, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılıkları, obezite gibi sağlık sorunları ve benzeri ciddi problemleri olduğunu görürüz. Bazıları ise, altı haneli maaşların verildiği işlere sahip olsalar da çalışmaktan yaşayamadıklarını, insan ilişkileri ve tüketim alışkanlıkları bağlamında sürdürdükleri hayattan hoşnut olmadıklarını kavradıklarında minimalizme yönelmişlerdir. Bu kökten dönüşüm hikâyeleri başka insanlara örnek olma bağlamında büyük önem taşır. Minimalist yazarlar kendi deneyimlerini anlatarak insanların daha anlamlı yaşamlar sürmelerine yardımcı olduklarını düşünürler. Ancak “toplumu” ya da “bir başkasını” değiştirmek gibi bir kaygı gütmazler. Bilakis kimseyi değiştirmemek gerektiğini, tek değiştirebileceğimiz şeyin kendi bakış açımız ve hayatımız olduğunu vurgularlar, bu bağlamda da kendi dönüşüm hikâyelerini “kıssadan hisse” olarak ortaya koyduklarını söyleyebiliriz.²¹ Denenmiş, rafine hale getirilmiş fikirlerini ve yöntemlerini okurlarıyla paylaşırlar; fakat sınırsız bir tüketim dünyasında sınır koymanın gücünün yalnızca bireysel olarak tecrübe edilebileceğine dikkat çekerler. Bu deneyime bir tür “çağdaş yaşam detoksu” demek de mümkündür.²² Logan’ın işaret ettiği gibi “öz disiplin-irade-detoks” ilişkisinde nihai hedef sağlık değildir, bunlar yalnızca insanların sevdikleriyle daha yakın ve tatmin edici ilişkiler kurmasının aracı olarak kullanılır.²³ Bu bakış da minimalistlerin minimalizme biçtikleri rolü anımsatır. Yazarlar minimalizmi sağlıklı bir diyet gibi düşünebileceğimizi söylerler; nihayetinde minimalizm, önceliklere ilişkin aklın filtrelenmesine dair bir pratiktir. Bu hususta Joshua Millburn’ün alışverişi bırakma şekli “şekeri bırakma” anlatılarıyla paralellik gösterir. İkisi de bağımlılık olarak görülme-yen bağımlılıklardır.

İster alışveriş ister madde olsun bağımlılıklardan kurtulmaya yardımcı olabileceği varsayılan minimalizm, beş adımdan otuz güne kadar ölçülerle, işinin uzmanları tarafından sistemli bir şekilde evinizi ve yaşamınızı düzenleme iddiasında bulunur.²⁴ Minimalistler, minimalizm uygulamalarını nihai özgürlüğe ulaşmayı sağlayacak bir araç olarak görürler. Bu yolda minimalist pratiklerin, yani fazlalıklardan kurtularak esas anlamlara odaklanmanın, mutluluğun yollarını sunacağını düşünürler. Bu hususta ev düzeni üzerindeki vurgu özellikle dikkat çekicidir. Minimalistler, açık ya da örtük olarak, ev düzeni ile psikolojik ve sosyal durumlar arasında paralellik kurarlar. Kondo kitabının ön sözünde, evine çeki düzen verme vesilesiyle hayatını değiştiren kişilerin yorumlarına yer

²¹ Kondo, 2015, s. 67; Millburn & Nicodemus, 2018b.

²² D. W. Logan, “The Lean Closet: Asceticism in Postindustrial Consumer Culture”, *Journal of the American Academy of Religion*, 85(3), 2017, s. 604.

²³ A.g.e., s. 610-611.

²⁴ Örnek olarak seachange.zenhabits.net/, www.theminimalists.com/game/ sayfalarına bakılabilir.

verir.²⁵ Evini düzenledikten sonra kimi hayali olan işi kurmuş, kimi boşanıp mutlu olmuş, kimi kilo vermiştir. Burada gündelik hayatın organizasyonu ile ev düzeni arasında bir bağ kurulduğu görülür. Bu hususta mutlu uzamın imgelerini incelemek isteyen Bachelard da tıpkı minimalistler gibi evin ontolojik önemine ve önceliğine işaret eder.²⁶ Bachelard evi “ilk evren”²⁷ olarak gördüğünden varlığına da ayrıcalıklı bir konum atfeder.²⁸ Ev olmasa insanın dağılmış bir varlık olacağını öne sürerken evin hem ruh hem de beden olduğunu vurgular.²⁹ Bu anlamda da evin bir yoğunlaşmayı imgelediğini buradan hareketle de merkezleşme yönünde bilince bir çağrı yaptığına dikkat çeker.³⁰ Benzer bir akıl yürütmeden hareket eden minimalistler de “evini düzenle; yaşamını ve ruhunu düzenle” ilkesiyle mutluluğun ve anlamlılığın uzamını kurmaya çalışırlar.

Düzene doğru yol alırken minimalizmin ana prensibinin “ihtiyaç sınırları dâhilinde tüketmek” olduğunu tekrar hatırlayalım. Bu belirlemede anahtar soru, “Sahip olunması gereken yeterli şey nedir?” olacaktır. Minimalistler bu soruyu cevaplamak için etrafınızdaki kişilere, ilişkilere, nesnelere ve olaylara dair bir başka soru sormayı önerirler: “Bana bir şey katıyor mu?”. Başka bir ifadeyle kişiler, ilişkiler, nesnelere ve olaylar hakkında sürekli kâr-zarar hesabı yapılmasını salık verirler. Tam da bu bağlamda “kariyerin zehirli kökleri” anlayışı dikkat çekicidir.³¹ Millburn ve Nicodemus kariyeri, “tehlike” kavramıyla birlikte anarlar ve “iş”in sadece bir para kazanma yolu olduğunu okurlarına hatırlatma ihtiyacı duyarlar. Ayrıca çalışma hayatının temposundan ve stresinden ötürü başınıza gelebilecek olası musibetleri de şöyle sıralarlar: Obezite, gut, kanser, kalp krizleri, yüksek tansiyon vs. Yazarlar iş hayatı bağlamında yaşama engel olan dört temel kavramı “kimlik”, “statü”, “güvence” ve “para” olarak tespit ederler.³² Burada en dikkate değer konu “güvence” meselesidir. Yazarlar güvende olmayı “kurtulunması gereken bir zincir”³³ olarak tanımlarlar ve güvencesiz bir dünyaya uyum sağlamak için neler yapılması gerektiğinin formülünü verirler. Burada öncelikle, “sabitlik” ile “acı” ilişkilendirilmesi gereken iki kavram olarak belirlenir. Zira insanlar güvence peşinde koşarken tutkularını gerçekleştiremeyecek, bunun getireceği “hayatı kaçırmış olma” hissiyatı ise ileride insana acı verecektir. Sonra da bunun tersi düşünülmesi istenir: İnsan -güvencenin değil- tutkularının peşinden ne kadar

²⁵ Kondo, 2015, s. 9-10.

²⁶ G. Bachelard, *Uzamın Poetikası*, (Çev. A. Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s. 28.

²⁷ A.g.e., s. 38.

²⁸ A.g.e., s. 37.

²⁹ A.g.e., s. 41.

³⁰ A.g.e., s. 54.

³¹ Millburn & Nicodemus, 2018a, 83.

³² A.g.e., s. 88.

³³ A.g.e., s. 91.

giderse o kadar da mutlu olacaktır. İşte paranın sahneye çıktığı yer de burasıdır: Güvence zincirinden kurtulabilmek için para ile kurulan ilişkinin değiştirilmesi gerekir. Dönüşümü ve bağımsızlığı vadettikleri dokuz adımlık programlarında Dominguez ve Robin de, “altın yıllar” ile ilgili varsayımların dönüştüğünü ve bu yüzden de ancak parayla kurulan ilişkinin değişmesi halinde –maddi ve manevi olarak- kişisel birikimlerin güçleneceğini iddia ederler.³⁴ Altın yıllar sayılmayan günümüzde, “faturaları ödemek” için kendini çalışmak zorunda hissetmek Millburn ve Nicodemus’a göre bahaneden başka bir şey değildir.³⁵ Aydan aya ödemelerin düzenine ayak uydurmayı yadırgayan bu yaklaşıma dikkatle bakıldığında altında, rutinleri olumsuzlayan neoliberal “esneklik” kavramının yattığı hemen göze çarpacaktır. Tıpkı “yeni risk kültüründe” olduğu gibi minimalizmde de hareketsizlik başarısızlık, sabit kalmak da ölüm anlamına gelmektedir.³⁶ Ücret esnekliğini, istihdamda esnekliği, iş esnekliğini ve vasıflarda esnekliği de içinde barındıran ve çok boyutlu bir kavram olan “esneklik”³⁷, 1970’lerden bu yana temelde çalışma hayatının güvencesiz hale getirilmesi ile ilişkilidir. Minimalizmin esneklik ile yakaladığı uyumu Rodriguez de dile getirir.³⁸ Ona göre neoliberalizm ile karakterize olan istihdamdaki istikrarsızlıklar, minimalist yaşam tarzının değerleri ile uyumludur. Minimalist pratikler de iş güvencesi olmayan bir dünyada nasıl “mutlu” bir şekilde hayatta kalınacağına reçetesi gibidir. Öncelikle giderleri en aza indirmeli (küçük ev, az eşya, az elektrik-su-gaz-benzin; zira masraflar az olursa gelir kaynağı kesildiğinde de yenisi yaratılana kadar idare etmek mümkün olacaktır), borçları kapamalı ve borçsuz yaşamalı. Sonrasında aylık bütçe yapmalı (planlı harcamalı), acil durumlar için (para kazanırken) beş yüz- bin dolar arasında tasarruf etmeli. Bu bakışa göre reçeteyi uyguladığınız takdirde, kendiniz de işten ayrılabileniz gibi işsiz kalacağınız gün geldiğinde de üzülmenize gerek olmayacaktır. Öte yandan iş güvencesizliğinin çalışanları güvencesiz bir varoluşa sürüklediği³⁹ ve “karakterlerini aşındırdığı”⁴⁰ yönündeki tespitlerin aksine belirsizliğin ve bilmemenin güzelliklerini göstermeye çalışan Babauta, esas konfor alanı sona erdiğinde öğrenmenin en üst seviyesine ulaşmanın mümkün olduğunu iddia eder.⁴¹ Güvencesizliğe bir tür “özgür ruh” gibi olumlu bir imge

³⁴ J. Dominguez & V. Robin, *Your Money or Your Life*, Penguin Books, New York, 2011.

³⁵ Millburn & Nicodemus, 2018a, 93.

³⁶ R. Sennett, *Karakter Aşınması*, (Çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008, s.91.

³⁷ G. Standing, *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*, (Çev. E. Bulut), İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 19.

³⁸ Rodriguez, 2018, s. 7.

³⁹ Standing, 2020, s. 20.

⁴⁰ Sennett, 2008.

⁴¹ Babauta'nın, her gün milyonlarca ziyaretçisi olan kişisel sitesi Zenhabits'in, *Time Dergisi*'ne göre dünyanın en iyi blogların biri olduğunu da belirtelim. <http://content.time.com/time/specials/packages/completelist/0,29569,1879276,00.html> [erişim tarihi 25.01.2021].

MİNİMALİZM ANLAMLI BİR YAŞAM MI?: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MİNİMALİST PRATİKLER
Meriç KÜKRER

atfedildiğini görürüz.⁴² Babauta *The Challenge of Doing Hard Challenges*⁴³ yazısında meydan okumaların yararlarından bahseder; belirsizliğin korkulacak bir şey olmadığını, kaos ve temelsizliğin arasında “neşe” bulunabileceğini söyler. Hatta daha da ileri gidip “rahatsızlığa âşık olunabileceği” yönünde görüşler ileri sürer. Çünkü insanın karşısına, ancak anlamlı işlerle uğraştığında belirsizlik ve rahatsızlık çıkmaktadır. Bu durumda Babauta'ya göre uzak durup korkulan şey de esasında anlamlı bir işle meşgul olmaktır. Bu konuları odağına alan Babauta blog yazılarının yanı sıra, kırk dokuz ile iki bin dolar arasında değişen ücretler karşılığında, çevrimiçi olarak belirsizlikle ve korkularla mücadele etmenin eğitimlerini de vermektedir. Özetle çok takip edilen minimalist yazarların, güvencesiz yaşamı anlamlı sayarak mutlu olmayı ve az harçayarak basit yaşamayı öğütledikleri söylenebilir. Peki, bu fikirler Türkiye’de nasıl tezahür etmektedir?

Atıksız Yaşamdan Sadeleşmeye: Türkiye’de Minimalizm Uyarlamaları

Alt yapı ile üst yapı, ideoloji ile sivil toplum arasındaki ilişkileri birbirlerinin doğrudan yansıması olarak görmeyen Gramsci yapının üst yapıya, ideolojinin sivil topluma karmaşık bir şekilde dolayım olarak eklemeliğini ifade eder.⁴⁴ Bu asla basit bir süreç değildir, farklı tarzları içeren, hareketli bir mücadeleler alanıdır; hegemonya da tam burada ortaya çıkar. Dolayısıyla eklemeliyi yakalamak, fikirlerle eylemler arasındaki ilişkiyi kavramak için elzem gibi görünmektedir. Minimalizm hususunda da Türkiye’deki eklemeliyi takip ederek bir takım minimalist pratik tarzlarını anlamlandırmak, kavrayışımızı genişletmeye imkân verecektir. Tıpkı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de minimalist öğretilerin kısa yoldan instagram hesapları⁴⁵ ve bloglardan⁴⁶ yayıldığı görülmektedir. Bu mecralar incelendiğinde, Türkiye’de minimalist yaşam pratiklerinin daha çok Japonlarla özdeşleştirilmesi dikkat çeker. Bu bağlantıdan yola çıkan uyarlamaların da temel noktasını, “Japon olunmadığı için tek kanepa, tek kupa, tek çatalla yaşanılmayacağı ve evin bomboş bir hale getirilemeyeceği” fikri oluşturur. Tıpkı Batı’nın teknolojisini alıp kültürünü almamak gerektiğini ifade eden Ziya Gökalp gibi, günümüzde de minimalizmin “iyi yönlerini” insanlar kendi hayatlarına uyarlamaya çalışır. Bu bakışa göre ev eşyalarına atfedilen değerler Japonlarla uyumazken, genişlik

⁴² Standing, 2020, s. 24.

⁴³ <https://zenhabits.net/hard-challenges/> [erişim tarihi 23.01.2021].

⁴⁴ Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, (Çev. A. Cemgil), Belge Yayınları, İstanbul, 2007.

⁴⁵ Bkz. [instagram.com/turkisiminimalizm/](https://www.instagram.com/turkisiminimalizm/), [instagram.com/sadelesme/](https://www.instagram.com/sadelesme/), [instagram.com/sadeevim/](https://www.instagram.com/sadeevim/), [instagram.com/sadehayatim/](https://www.instagram.com/sadehayatim/), [instagram.com/sadeveminiyalysam/](https://www.instagram.com/sadeveminiyalysam/), [instagram.com/atiksizminimalist/](https://www.instagram.com/atiksizminimalist/), [instagram.com/sade.zen/](https://www.instagram.com/sade.zen/), [instagram.com/minimalizm101/](https://www.instagram.com/minimalizm101/), vb.

⁴⁶ Bkz. [turkisiminimalizm.com](https://www.turkisiminimalizm.com), [sadecilik.com](https://www.sadecilik.com) vb.

bağlamında uzamla kurulan ilişkiler de Amerikalılardan farklıdır. Nihayetinde bu hesapların çok önemseydiği mutfak eşyalarını, Marie Kondo “komono”⁴⁷ olarak sınıflandırır. Ayrıca Türkiye’deki evlerde de Amerika’daki gibi büyük alanlar, kocaman garajlar yoktur. Tam da bu yüzden, Türkiye’deki uyarlamalara, “Biz bizi anlarız” diye özel bir değer yüklediğini söylenebilir. Minimalizmin Türkiye versiyonlarını yaratabilme çabasının yanı sıra bu hesaplarda dikkati hemen çeken bir başka şey de, kavramın Türkçede “minimalizm”den ziyade “sade” kelimesi ile karşılanmasıdır. Bu, bilhassa bir Türkçeleştirme girişimi değilse, “evi çıplak” minimalistlerden olunmadığının, farklı bir mekân pratiği kurulacağını göstergesi olarak yorumlanabilir. Bir başka açıdan sade kelimesinin seçimi, son yıllarda gündemi epey meşgul etmiş, avangart mobilya ile döşenen evlerin, şatafatlı çeyizlerin, süslü sunumların ön planda olduğu “yeni gelin evlerinin” bir eleştirisi olarak da okunabilir. Nihayetinde bu hesaplarda “sade” kelimesi, gösterişsiz ama boş olmayan bir uzama ve hayata işaret etmek için kullanılır.

Birbirleriyle kesişim noktaları olmakla birlikte minimalizm konusunda uyarlamaların kabaca iki ana koldan ilerlediği söylenebilir. Birinci gruptakiler (turkisiminimalizm, sadeleşme, atiksizminimalist, minimalizm101 vb.) dünyadaki muadillerini sıkı takip ederek onların yolundan giden ve minimalizmin çekirdek fikirlerini kendi yaşam tarzlarına uyarlamaya çalışan, çevreci bilince sahip eğitilmiş kişilerdir. Kimisi “minsgame” gibi yabancı minimalist oyunları uyarlar; kimisi bilinçli alışveriş ve bilinçli sosyal medya kullanımı konusunda farkındalık yaratmaya çalışır; kimisi de minimalizmi doğaya daha saygılı bir yaşam tarzı olarak gördüğü için pratiklerini çevreci harekete ekler ve “karbon ayak izlerini” en aza indirmeye çalışır, bu da nihayetinde az tüketmek ile bağlantılıdır. Çevreci tandansa sahip minimalistler, tüketicilerin dünyayı değiştirebileceği yönünde bir ön kabulü pratiklerini anlamlandırır. Burada, son iki yüzyıldır üreticilere atfedilen “dünyayı değiştirme” rolünün dönüştürülerek tüketicilere yüklendiği görülmektedir. Zira onlara göre insan tek başına dünyanın bütününe değiştiremez de en azından kendini değiştirebilen bir varlıktır. Dolayısıyla bu yöndeki uyarlamaların daha dünyevi biçimde, odağına tabiatı, bilgiyi, bilinçli yaşamayı alan ahlaki gerekçelendirmelerden hareket ettiği ileri sürülebilir. Bu kolda doğrudan dünyadaki minimalist pratikler takip edildiğinden çalışma kapsamında daha çok diğer kol vurgulanmaktadır.

İkinci gruptakiler ise daha alelade, ekseriyetle geleneksel kadınlardan oluşur (sadeevim, sadehayatim, sadeveminimalyasam, sade.zen vb.); bunlar da minimalizmin pratiklerini din ve toplumsal cinsiyet bağlamında muhafazakâr söyleme eklerler. Biri bir diğerinin içinden geçmekle birlikte, bir kısmı

⁴⁷ Kelime Japoncada; hediyeler, hatıralar, kablolar, kutular, eşantıyon ürünler, bozuk elektronikler, bozuk paralar gibi muhtelif öğeleri ifade eder.

minimalizmi din ile harmanlayarak uyarlayan ve minimalizmin yardımıyla dikkatini ahirete veren; diğer bir kısmı da tüm toplumsal algıları yeniden ve yeniden üreterek, minimalizm sayesinde domestik iş yüklerini azaltmaya çalışan bir grup kadındır. Bahsi geçtiği üzere bu ayrımların sınırlarını çizmek bu kadar basit ve net değildir; farklı kaynaklardan beslenmelerine ve pratiklerindeki çeşitliliğe rağmen bu iki ana kolda ortak temalar ve kesişim noktaları da karşımıza çıkar. Bunlardan belki de en göze çarpanı kadınlıkla ilgili algılardır. Ancak burada, minimalizm ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında doğrudan ilişki kurulmadığına dair bir parantez açmak gerekir. Bu çalışma kapsamında bahse konu olanlar, özgün uyarlamalardır. Zira minimalizmin hâkim pratiklerine dair tartışmalar önceki bölümlerde yapıldı. Dolayısıyla bundan sonrasında, bilhassa çok etkileşime sahip özgün, eklektik uyarlamalar üzerinde durulmaktadır. Nitekim kadın olma temelinde şekillendiği gözlenen geleneksel minimalist pratikler çoğunlukla, ev düzeni ile annelik üzerine yoğunlaşır. İkisinin kesiştiği noktada da hem çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmenin hem de ev kadınlığından ödün vermemenin sırları paylaşılır. Bu bağlamda ev rutini aktarımları önemli bir noktada durur. Ev toplama, çekmece, dolap ve mutfak düzenleme, eşya atma ya da değiştirme...⁴⁸ Tüm bunlarda bir yandan anne olmanın diğer yandan ev işlerini de “kusursuz” biçimde, “olması gerektiği gibi” yürütmenin ustalığı üzerinde bir vurgu vardır. Minimalizmin ya da Türkiye’de daha çok tercih edildiği biçimiyle sadeleşme akımının daha az eşya anlayışı, aynı zamanda daha az ev işi manasına gelecektir. Tam da bu bağlamda teknolojiye yüklenen anlamlar da araçsallaşır. Teknoloji kadınların, ev işlerini kolaylaştırma temelinde gündemlerine girer. Bu noktada öne çıkan teknolojik aletler ise ev işlerini pratikleştiren araçlardır. Dünyadaki minimalistlerin teknoloji algıları ise bununla sınırlı değildir. Örneğin e-kitap okuyucu, bluetooth hoparlör gibi aygıtları evde kitap, plak, kaset, cd yığınlarının oluşumunu engelleyeceği için desteklerler. Anılarını saklamak için de teknolojiyi etkin şekilde kullanırlar ve hatıralarını dijital ortama aktararak korurken, nesnelerin kendilerinden kurtulurlar. Ancak Türkiye’deki minimalistler, özellikle de muhafazakâr olanlar, anı nesnelere atılmasında mahzur görürler.⁴⁹ Hemen hepsinde değişimi ve gelişimi güzelleştiren bir bakış olmasına rağmen, bazı şeylerden vazgeçtiğimizde içimizde boşluklar oluşacağını düşünürler. Oysa dünyadaki minimalistler anıların eşyalarda değil; içimizde ve her zaman bizimle birlikte olduklarını söylerler. Ancak minimalizmin Türkiye’deki muhafazakâr uyarlamaları buna karşıdır, hatıralar ve hediyeler atılmayacak eşyaların başında gelir. Çünkü bunlar “eve ruh katan” nesnelere olarak görülür. Örneğin geleneksel minimalistlerde

⁴⁸ Bkz. [instagram.com/p/BfNQrr7A4mD/](https://www.instagram.com/p/BfNQrr7A4mD/), [instagram.com/p/BeyWe1kHLfC/](https://www.instagram.com/p/BeyWe1kHLfC/), [instagram.com/p/B3Za8Jwn39U/](https://www.instagram.com/p/B3Za8Jwn39U/)

⁴⁹ Bkz. [instagram.com/p/BhZXkUmAYZP/](https://www.instagram.com/p/BhZXkUmAYZP/), [instagram.com/p/B7vWfl8jE37/](https://www.instagram.com/p/B7vWfl8jE37/), [instagram.com/p/CAP6A7_jXsd/](https://www.instagram.com/p/CAP6A7_jXsd/)

kristaller, danteller ve “milli hediye” olarak nitelenen borcamlar bu sınıftadır.⁵⁰ Bir diğer fazlalık görülmeyen nesnelere ayrılan yemek takımları, masa örtüleri, sürahiler, bardaklar, çatal-kaşık takımları ve yatak, yorgan, nevresim, havlu gibi eşyalardır.⁵¹ Kimileri de sadeleşme yolunda değişimi olumlarken diğer yandan da “bozulan hiçbir şeyin eski tadı kalmadığını”⁵² söyleyerek nostaljik bir dil kurarlar. Bir başka deyişle sadeleşerek “bozulmamış olana dönme” çabası içindedirler. Bozulmamıştan bozulmuşa inen ve sonra tekrar bozulmamışa dönecek olan nefsin kaderi bağlamında buradaki “din dili”⁵³ hemen yakalanabilse de, pratikte bozulmamış olarak hasreti çekilen şeyler şöyle sıralanabilir: Köydeki basit yaşam, köy evleri (sedir, soba, kandil), elle ürün toplama.⁵⁴ Köy, evden eşya atma meselesi gündeme geldiğinde de karşımıza çıkar.⁵⁵ Evlerden ayıklanan eşyaların atılmaya kıyılmadığı görülür. Minimalist bakış açısıyla kurtulmak istenen bu eşyalar ya köydeki evlere gider ya anne evine geri gönderilir ya da internetten satılır. Bozulmamış köy evine duyulan hasrette, teknolojinin hayatı dönüştürme kapasitesine “bozma” gibi olumsuz bir imge yüklendiği görülmektedir. Minimalist pratikleri İslamiyet ile birleştiren kimi hesaplarda da teknolojiyle ilgili bu olumsuz bakış açısının yanına güvensizlik duygusu da eklenir. Genetik yapısı değiştirilmiş yiyeceklerin kana karışarak⁵⁶, nano teknolojinin ise cep telefonlarıyla insanın moleküler yapısını değiştireceğine, bunun neticesinde de inanç ve davranış bozukluğu ortaya çıkacağına dair bir korku hâkimdir.⁵⁷ Görüldüğü gibi burada minimalizmin “insan algısını manipüle eden” tüketim kültürü bakışı birkaç adım öteye taşınır. Ancak kişinin tüm bu endişelerini takipçileriyle bir telefon aracılığıyla paylaşması ve farklı zamanlarda da evine aldığı yeni robot süpürgesini ya da hamur makinasını tanıtmaları bu endişeleriyle bir tezat oluşturur. Bu akıl yürütmeden, kişinin kendi cep telefonunu ya da evine giren çeşitli aletleri bu korkulan teknolojilerden saymadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan Türkiye’de de minimalistlerin hayat hikâyeleri, anlatılarında önemli bir yer tutar. Başvurulan temel metafor ise şaşırtıcı olmayan bir biçimde “yolculuktur”. Takipçiler gün be gün, kişilerin eşya yığınlarından nasıl kurtulduklarına, yaşamlarına nasıl anlam kattıklarına şahit olurlar. Hesabı yönetenler ise hayatlarında, başkalarıyla paylaşabilecekleri ve onları değiştirebilecek kadar “anamlı” gördükleri birtakım pratiklere sahiptirler. “Rutin” paylaşımları bu bağlamda önemli bir yere oturur. Bu, “know-how” olarak

⁵⁰ Bkz. [instagram.com/p/B36MY58jR6X/](https://www.instagram.com/p/B36MY58jR6X/), [instagram.com/p/BgN42OnF1G9/](https://www.instagram.com/p/BgN42OnF1G9/)

⁵¹ Bkz. [instagram.com/p/Bkj3kU-nvhk/](https://www.instagram.com/p/Bkj3kU-nvhk/)

⁵² Bkz. [instagram.com/p/B-XEcnWjBdZ/](https://www.instagram.com/p/B-XEcnWjBdZ/), [instagram.com/p/B8Ej0B1DNAL/](https://www.instagram.com/p/B8Ej0B1DNAL/)

⁵³ T. Koç, *Din Dili*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

⁵⁴ Bkz. [instagram.com/p/B-PFX8FDs0I/](https://www.instagram.com/p/B-PFX8FDs0I/), [instagram.com/p/BPhU982lCiq/](https://www.instagram.com/p/BPhU982lCiq/)

⁵⁵ Bkz. [instagram.com/p/BhoR85AHYE5/](https://www.instagram.com/p/BhoR85AHYE5/)

⁵⁶ Bkz. [instagram.com/p/Br2W0gDIH8c/](https://www.instagram.com/p/Br2W0gDIH8c/)

⁵⁷ Bkz. [instagram.com/p/B45vdd6jhMK/](https://www.instagram.com/p/B45vdd6jhMK/)

da bilinen işin ustalığının, inceliğinin aktarımıdır. Söz konusu ustalık da burada evin idaresi ve annelik üzerinedir. Paylaşılan rutinler, “salça kaynatma, biber kurutma, erişte yapma”⁵⁸ şeklindeki kışlık hazırlıkları olabileceği gibi yatak toplama, banyo temizliği, toz alma, çamaşır yıkama, mutfak düzenleme, market alışverişi, dolapları verimli kullanma, farklı zeminleri temizleme gibi domestik işler de adeta ritüelleştirilerek bir reçete halinde takipçilere sunulur.⁵⁹ En iyi ev kadını, en iyi anne, en iyi iş kadını olmanın sırları yönergelerle kural haline getirilir. Bu yolla da insanların sade/minimalist yaşam tarzını benimseyip uygulamaları teşvik edilir.

Bir başka önemli başlık da “çeyiz”dir. Sadeleşme akımındaki geleneksel damar “yeni gelin evlerine” karşıt bir söylem içinde konumlanır. Bir yandan kadınlığa dair algıları yeniden üretirken, diğer yandan da dayatılan “çeyiz” anlayışına itiraz edilmesi istenir. Çeyizin gösterişsiz ve ihtiyaca yönelik olmasını makbul sayan bu hesaplarda, mahalle baskılarına karşı çıkılması gerektiğinin propagandası da yapılır.⁶⁰ “Eşyaya tapmanın” mutsuzluk getireceğinden bahsedilir, “gerçek” mutluluk gündelik ve sade olandadır.⁶¹ Konuya geniş perspektiften bakarsak çeyiz ile kutsanan şeyin aslında aile olduğu görülür. Mesele, öyle ya da böyle yeni kurulan bir ailenin nasıl bir evde, hangi eşyalarla oturması gerektiği ile ilgilidir. Aile değerlerinin yüceltildiği bu mecralarda minimalizm bir bakıma “doğru aile hayatı” için bir aracı olarak görülür. Bu bağlamda Türkiye’deki yaygın minimalist pratikler muhafazakâr bir söyleme eklemlenir. Bu hususta belki de en açık örneği, İslamiyet’e dair çeşitli yorumlamalarını minimalizm ile birleştiren akımda görürüz.⁶² Burada da öne çıkanlar genellikle kadınlardır ve “günahlarda da sadeleşmeye gidelim” şeklinde bir söylem geliştirirler. Kuran, sünnet ve hadislere uygun yaşayarak ahirete hazırlanmak noktasında minimalizmin aracı olarak görüldüğü söylenebilir. Nihai amaç ise “sadeleşirken İslamlaşmak” ve nihayetinde Allah’a verilecek hesabın da sade olmasını sağlayacak eylemlerde bulunmaktır.⁶³ Düzenlenen “sadeleşme kampları”nda namaz kılınır, Kuran ve hadisler okunur, sağlıklı beslenilir, çocuklarla vakit geçirilir, erken yatılıp gece namaza kalkılır, pazartesi ve perşembe günleri oruç tutulur. Burada en dikkat çeken şeylerden biri de peygamberin yaşamına atfedilen sadeliktir. Kişiler, tıpkı peygamber gibi Kuran ve sünnet rehberliğinde sade bir hayat yaşama gayreti içinde olduklarını dile getirirler.⁶⁴ Çeyiz konusuna burada da değinilir ve Hz. Fatıma’nın sade çeyizi örnek olarak gösterilir.⁶⁵ Eşya ile insanın mücadelesi, bir başka deyişle eşya ile sınanması bir tür tekâmül olarak algılanır. Minimalizm de hayatına şükretmeyi

⁵⁸ Bkz. [instagram.com/p/CFCNrBD7ZA/](https://www.instagram.com/p/CFCNrBD7ZA/), [instagram.com/p/CEeFZFDoU6/](https://www.instagram.com/p/CEeFZFDoU6/)

⁵⁹ Bkz. [instagram.com/p/C1crEWFjNAu/](https://www.instagram.com/p/C1crEWFjNAu/)

⁶⁰ Bkz. [instagram.com/p/CKA-7KiDOih/](https://www.instagram.com/p/CKA-7KiDOih/)

⁶¹ Bkz. [instagram.com/p/B81MXTXDKBB/](https://www.instagram.com/p/B81MXTXDKBB/)

⁶² Bkz. [instagram.com/p/BhGp7u8gBkR/](https://www.instagram.com/p/BhGp7u8gBkR/)

⁶³ Bkz. [instagram.com/p/B-mmGZvjIOK/](https://www.instagram.com/p/B-mmGZvjIOK/)

⁶⁴ Bkz. [instagram.com/p/BqCtkXnFPPB/](https://www.instagram.com/p/BqCtkXnFPPB/)

⁶⁵ Bkz. [instagram.com/p/BX06Qe9Fjib/](https://www.instagram.com/p/BX06Qe9Fjib/), [instagram.com/p/BfWmLtHAeU-/](https://www.instagram.com/p/BfWmLtHAeU-/)

öğrenme, elindekiyle doyma, sahip olduklarıyla mutlu olma temelinde tevekküllü sağlayan araçtır.⁶⁶ Örneğin Ramazan ayı bu bakıştan hareketle, sağlıklı beslenme ve terbiye olma konusunda minimalist bir meydan okumaya dönüşür.⁶⁷ Bu hususta İslamiyet'te zaten olan şeylerin Batı'dan yeniden kendilerine pazarlandığı konusunda bir görüş de mevcuttur.⁶⁸ Batı karşıtlığı söz konusu olduğunda tek mesele bu değildir, tıp ve teknoloji muhalefeti üzerinden de çeşitli söylemler geliştirilir. Kişilerden bir kısmı özellikle hasta ettiğini düşündükleri için modern tıbbı, ilacı, aşıya karşıdır ve yerine hacamat ya da evde doğal detoks ürünleri hazırlama gibi pratikleri koyarlar.⁶⁹ Alışverişe de sirayet eden bu bakışla yılbaşı ya da sevgililer günü gibi Hristiyanlıkla ilgili dönemlerde neden indirim olduğu sorgulanır. Bu tarz indirimler söz konusu olduğunda ise Türkiye'deki minimalistler arasında farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Örneğin kimi Black Friday'yi Hristiyan icadı olarak görüp protesto ederken⁷⁰, kimisi bilinçli olmak kaydıyla ucuza alışveriş yapma günü olarak kabul eder. Önemli indirim günlerinde, "Nasıl bilinçli alışveriş yapabilirim?" postlarıyla sıklıkla karşılaşılır.⁷¹

Genel olarak Türkiye'deki minimalistler de tüketim çılgınlığının insanlarda "arzu yaratma" mekanizmasıyla işlediği yönündeki minimalist görüş ile uyum içindedir. Buradaki arzu tanımlaması, hedefi sürekli değişen ve tatmin edilemeyen niteliğe sahip Lacancı arzu kavramını anımsatır. Arzu, talepten ihtiyacı çıkarınca geriye kalan şeydir⁷², istek tatmin edilebilir; ama arzu tatmin edilemez, sonsuzca biçimlendirilebilir; ancak ortadan kaldırılamaz.⁷³ Minimalistler de oluşturulan alışveriş arzunu bu minvalde görürler. Ancak kimi de takipçilerine bilinçli tüketimi anlatırken büyük internet satış mağazalarının reklamını yapmakta beis görmez.⁷⁴ Bu çelişki ise tüketim konusunda ne tür bilince sahip olunursa olunsun kapitalizmin önünde sonunda ürünlerini herkese satacağını hissettirir. Çok takipçili bu hesapları yönetenlerin hemen hepsi konuyla alakalı markalarını yaratmış, kendi işine sahip kadınlardır. Bir yandan minimalizmin yol ve yöntemlerini paylaşıırken bir diğer yandan doğal ürünler satarlar.⁷⁵ Doğal ürünler de minimalizm ile eşleştirilir. Çünkü doğada gösteriş yoktur, doğal ürün kullanmak da bu bakışa göre gösterişten uzak olmanın bir göstergesidir.⁷⁶

⁶⁶ Bkz. [instagram.com/p/B6Xu8kWjWCc/](https://www.instagram.com/p/B6Xu8kWjWCc/), [instagram.com/p/Bp-GkCNlwsJ/](https://www.instagram.com/p/Bp-GkCNlwsJ/)

⁶⁷ Bkz. [instagram.com/p/B_YYHfrDE9Y/](https://www.instagram.com/p/B_YYHfrDE9Y/), [instagram.com/p/B_dpNC0jkFX/](https://www.instagram.com/p/B_dpNC0jkFX/)

⁶⁸ Bkz. [instagram.com/p/Bo6-Bt7nEDD/](https://www.instagram.com/p/Bo6-Bt7nEDD/)

⁶⁹ Bkz. [instagram.com/p/Bv0yf9tD00I/](https://www.instagram.com/p/Bv0yf9tD00I/), [instagram.com/p/BuqICxNjGNF/](https://www.instagram.com/p/BuqICxNjGNF/), [instagram.com/p/Btz-r-NDZU7/](https://www.instagram.com/p/Btz-r-NDZU7/), [instagram.com/p/Bt3tjh0l9pq/](https://www.instagram.com/p/Bt3tjh0l9pq/), [instagram.com/p/BcVYfkHg00b/](https://www.instagram.com/p/BcVYfkHg00b/)

⁷⁰ Bkz. [instagram.com/p/B_VmCnvDtHS/](https://www.instagram.com/p/B_VmCnvDtHS/)

⁷¹ Bkz. [instagram.com/p/B5dZVnxD9H7/](https://www.instagram.com/p/B5dZVnxD9H7/)

⁷² J. Lacan, *Fallus'un Anlamı*, (Çev. S. M. Tura), Afa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 55.

⁷³ M. Bowie, *Lacan*, (Çev. V. P. Şener), Dost Kitabevi, Ankara, 2007, s. 134.

⁷⁴ Bkz. [instagram.com/p/CHXxgQGg-No/](https://www.instagram.com/p/CHXxgQGg-No/)

⁷⁵ Bkz. [instagram.com/p/CCNqSx_j2ik/](https://www.instagram.com/p/CCNqSx_j2ik/), [instagram.com/p/CL45jaciTxw/](https://www.instagram.com/p/CL45jaciTxw/), [instagram.com/p/CJ6WyxwD89N/](https://www.instagram.com/p/CJ6WyxwD89N/), [instagram.com/p/B4-m9R3jnuq/](https://www.instagram.com/p/B4-m9R3jnuq/)

⁷⁶ Bkz. [instagram.com/p/CAFw8wYDVQj/](https://www.instagram.com/p/CAFw8wYDVQj/)

Özetle Türkiye'de minimalizm dendiğinde, bilhassa geleneksel yaşam tarzını benimseyen kişilerin pratikleri değerlendirildiğinde ön plana çıkan eğilimler şu şekilde sıralanabilir: Mutfak eşyalarının, başta beyaz olmak üzere, tek renge indirilmesi; düzenlenmiş çekmece ve dolaplar; tezgâh üstünde duran şeylerin dolaplara düzenli bir şekilde kaldırılması; kullanılmayan eşyaların köydeki eve gönderilmesi, başka birine verilmesi ya da satılması; göze sade ve modern görünen ev dekorasyonu (muşamba masa örtüsünü atıp yerine Amerikan servis almak gibi), ucuza eşya alınması; eşyaya değil maneviyata değer vererek ahirete hazırlanılması. Türkiye'deki geleneksel minimalist evler ise ev hediyesi borcamların, misafir yemek takımlarının ve masa örtülerinin fazlalık olarak algılanmadığı yerlerdir.

Sonuç Yerine

Bu çalışmada, son zamanlarda dünyada sıkça karşılaşılan minimalist pratikler ve bu pratiklerin işaret ettiği yaşam tarzının ne anlama gelebileceği tartışmaya açıldı. Bu hususta ilkin akla gelen soru, minimalist yaşamın yeni bir anlama işaret edip etmediğidir. Minimalizm, "gerekli olmayan şeylerin hayattan çıkarılması" ilkesi üzerine kuruludur. Bilgece yaşamı, insanın kendi tutkularına ket vurabilmesiyle ilişkilendiren Stoacılık ile minimalizmin bu noktada yakaladığı fikri uyum hemen göze çarpar. Hem çok okunan minimalist yazarlarda hem de onların takipçilerinde sıklıkla görülen Epiktetos sevgisini de bu çerçevede yorumlamak mümkündür. Bu bağlamda minimalizm ile işaret edilen yaşam tarzının da yeni bir anlamı olmadığını söyleyebiliriz. İnsanı aşan unsurdan soyutlanıp içe dönerek yakalanabilecek anlam ve mutluluk anlayışı, Antik Yunan'dan bu yana dinler de dâhil olmak üzere muhtelif alanlarda bir yaşam öğretisi olarak karşımıza çıkar. Minimalizm söz konusu olduğunda belki de yeni olan şey, bu anlayışın para, kapitalist sistem ve esneklik ile ilişkisinde neoliberalizme eklenmesidir. Manevi boşlukları eşyalar ile doldurmak, bu konuda bireyin üzerine yapılan vurgular ve güvencesizlik, neoliberalizmin değerleri ile rahatça bağdaştırılabilir.

Çalışmada üzerinde durulan diğer bir konu ise Türkiye'de minimalizmin nasıl algılandığı ve tezahür ettiğidir. Bir yandan dünyadaki minimalist yaklaşımlar "kuralına göre" uygulanırken diğer yandan kadınların ev toplama ve düzenleme ilişkisinde domestik sınırlar içinde kalan bir minimalizm de ön plana çıkar. Dolayısıyla minimalizmin Türkiye'de bir taraftan dünyadaki örneklerine benzediğini ama ekseriyetle de din ve toplumsal cinsiyet bağlamında muhafazakâr bir söyleme eklenmediğini görürüz. Sonuç olarak bu çalışmadaki bahislerden hareketle, minimalizmin "ihtiyacın olduğu kadarını edin" şiarının, hemen her ideolojiye uyarlanabilen bir şey olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Bachelard, Gaston (2008) *Uzamın Poetikası*. Çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bowie, Malcolm (2007) *Lacan*. Çev. V. Pekel Şener, Ankara: Dost Kitabevi.
- Dominguez Joe & Vicki Robin (2011) *Your Money or Your Life*. New York: Penguin Books.
- Eagleton, Terry (2013) *Hayatın Anlamı*. Çev. Kutlu Tonca, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Epictetus (1956) *The Discourses*. Trans. by W. A. Oldfather, Harvard University Press.
- Epiktetos (2016) *Düşünceler ve Sohbetler*. Çev. Cemal Süer, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Davies, Norman (2006) *Avrupa Tarihi*. Çev. Burcu Çığman & Elif Topçugil & Kudret Emiroğlu & Suat Kaya, Ankara: İmge Kitabevi.
- Gramsci, Antonio (2007) *Hapishane Defterleri*. Çev. Adnan Cemgil, İstanbul: Belge Yayınları.
- Gündüz, Şinasi (2002) "Keşiş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, s. 323 Ankara.
- Jadaane, Fehmi (2020) *Stoacılığın İslam Düşüncesi Üzerindeki Etkisi*, Çev. Ece Ergin, İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Koç, Turan (1998) *Din Dili*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kondo, Marie (2015) *Hayatı Sadeleştirmek İçin: Derle, Topla, Rahatla*. Çev. Melis Zeren, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Lacan, Jacques (1994) *Fallus'un Anlamı*. Çev. Saffet Murat Tura, İstanbul: Afa Yayınları.
- Logan, Dana W. (2017) "The Lean Closet: Asceticism in Postindustrial Consumer Culture" *Journal of the American Academy of Religion*, Vol. 85, Issue 3, 600-628.
- Millburn, Joshua Fields & Ryan Nicodemus (2018a) *Anlamalı Bir Yaşam*. Çev. Hülya Key, İstanbul: Eksik Parça Yayınları.
- Millburn, Joshua Fields & Ryan Nicodemus (2018b) *Minimalizm: Geriye Kalan Her Şey*. Çev. Hülya Key, İstanbul: Eksik Parça Yayınları.
- Rodriguez, Jason (2018) "The US Minimalist Movement: Radical Political Practice?", *Review of Radical Political Economics*. Vol. 50, 2, 286-296.

MİNİMALİZM ANLAMLI BİR YAŞAM MI?: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MİNİMALİST PRATİKLER

Meriç KÜKRER

Seneca (2018) *Mutlu Yaşam Üzerine-Yaşamın Kısılgı Üzerine*. Çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sennett, Richard (2008) *Karakter Aşınması*. Çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Standing, Guy (2020) *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. Çev. Ergin Bulut, İstanbul: İletişim Yayınları.

Weber, Max (2008) *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev. Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç.

İnternet Kaynakları

<http://content.time.com/time/specials/packages/completelist/0,29569,18792,76,00.html> [erişim tarihi 25.01.2021].

<https://zenhabits.net/hard-challenges/> [erişim tarihi 23.01.2021].

<https://seachange.zenhabits.net/> [erişim tarihi 25.10.2021].

<https://www.theminimalists.com/game/> [erişim tarihi 25.10.2021].

<https://www.instagram.com/turkisiminimalizm/> [erişim tarihi 17.01.2021].

<https://www.instagram.com/sadelesme/> [erişim tarihi 15.01.2021].

<https://www.instagram.com/sadeevim/> [erişim tarihi 19.03.2021].

<https://www.instagram.com/sadehayatim/> [erişim tarihi 05.02.2021].

<https://www.instagram.com/sadeveminimalyasam/> [erişim tarihi 02.01.2021].

<https://www.instagram.com/atiksizminimalist/> [erişim tarihi 25.02.2021].

<https://www.instagram.com/sade.zen/> [erişim tarihi 25.01.2021].

<https://www.instagram.com/minimalizm101/> [erişim tarihi 25.10.2021].